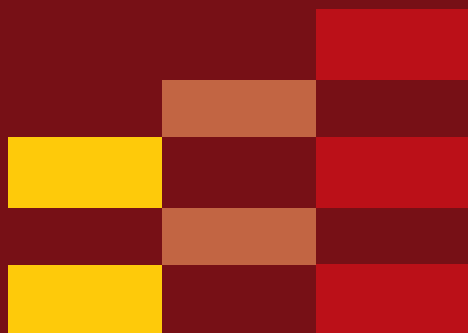

HET ONTSTAAN VAN EEN EUROPESE PENSIOEN UNIE

IVP
instituut voor pensioeneducatie

Het Ontstaan van een Europese Pensioen Unie

Prof. dr. mr. H. van Meerten

Stichting IVP – Instituut voor Pensioeneducatie

Het Ontstaan van een Europese Pensioen Unie

Prof. dr. mr. Hans van Meerten

Uitwerking van de

REDE

uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar Internationaal Pensioenrecht aan het Departement Rechtsgeleerdheid van de Universiteit Utrecht op woensdag 11 november 2015

CIP-gegevens Koninklijke Bibliotheek, Den Haag

Meerten, H. van

Het Ontstaan van een Europese Pensioen Unie

H. van Meerten – Den Haag

ISBN 978-80-818894-1-4

NUR 828

Druk- en zetwerk:

Grafisch bedrijf Kapsenberg van Waesberge, Rotterdam

Omslag: Stichting IVP – Instituut voor Pensioeneducatie, Rotterdam

© Prof. dr. mr Hans van Meerten, Den Haag, 2016

Inhoud

I.	Inleiding	9
II.	Het Nederlandse pensioenstelsel	11
III.	EU-recht en het pensioenstelsel	15
IV.	Het ontstaan van een EU Pensioen Unie	17
V.	Slot	25

*Mijnheer de Rector Magnificus,
Geachte toehoorders,*

I. Inleiding

De 11^e van de 11^e is een bijzondere dag. Het is onder andere de Internationale dag van de wetenschap. Ook is Sint Maarten – want dat is het vandaag - de schutspatroon van de stad Utrecht. Kan het nog mooier dan mijn oratie op deze dag te houden?

Maar het wordt nog beter. Laat ik u iets voorlezen over Sint Maarten, van de website over de feestdag:

Toen in de jaren twintig en dertig een grote belangstelling voor de volkscultuur ontstond, werd het Sint-Maartenlopen gekoesterd als een volksgebruik. Volkskundigen maakten uitvoerige beschrijvingen van het feest. Zo weten we dat in het oosten van Drenthe de vader altijd het lantaarntje maakte. Hij gebruikte een biet, komkommer of een koolraap. In de wand kerfde hij een afbeelding. Dat kon iets algemeen zijn als een grijnzend of lachend gezicht, een boom, huisje, zon, maan, sterren. Maar ook iets persoonlijks zoals zijn initialen of iets dat verwees naar zijn beroep, bijvoorbeeld een molen of schip. Tenslotte holde hij de knol voorzichtig uit, zette er een kaarsje binnenin en bevestigde het geheel aan een stok. Het kind met de mooiste 'Sunt Meerten', mocht in zijn groepje vooraan lopen.¹

Maar alle gekheid op een stokje, ik ga het vooral over pensioenen hebben vandaag, mijn favoriete onderwerp, helemaal in EU-recht verband en ik hoop – aan het eind van mijn oratie- van u ook.

Om het spannend te houden - EU pensioenrecht is taaie materie- zal ik mijn betoog doorspekken met levendige en aansprekende voorbeelden.

Dat gezegd zijnde, waargenomen kan worden dat er op allerlei terreinen steeds meer internationalisering plaatsvindt, ook op het terrein van pensioenen. Sociale zekerheid, daarentegen, waar pensioenen in een aantal landen deel van uitmaakt, lijkt in belangrijke mate een nationale aangelegenheid. De vraag is echter of dat wel zo is: kunnen we bij de inrichting van ons nationale pensioenstelsel wel buiten Europa?

Een zin die ik vaak hoor, in alle kringen, is: 'Europa moet zich niet met ons pensioen bemoeien'.

Ik vraag dan soms: 'hoezo, leg dat eens uit'. Het antwoord dat ik meestal krijg is: 'dat kunnen we heel goed alleen, daar hebben we Europa niet voor nodig.'

¹ http://www.beleven.org/feest/sint_maarten.

Dit geluid horen we ook van de meerderheid onze volksvertegenwoordigers en een groot deel van de pensioenfondsen.²

Maar is dat wel zo? Moet Europa inderdaad zich niet 'bemoeien' met 'ons' pensioen? Laat ik u alvast verklappen: het antwoord lijkt me: de 28 lidstaten van de EU, zoals Nederland, kunnen en moeten het 'pensioenbeleid' niet alleen vaststellen en de invloed van de EU op de nationale pensioenstelsels kan weleens nodig zijn.

Denk hierbij in algemene zin al aan de pensioenleeftijd: het is toch vreemd dat je in het ene EU land – zeg- met 55 jaar met pensioen kan, terwijl dat in het andere EU land op 67 jaar is gesteld.

Overigens, dat een aantal landen een lage pensioenleeftijd kent is des te schrijnender omdat Europa in snel tempo vergrijst.³

Wij hebben één van de beste pensioenstelsels van de wereld leren we uit allerlei lijstjes.⁴ Zeker, ons pensioensysteem had in de jaren '50 van de vorige eeuw – toen de meeste mensen nog één baan hadden en dus bij hetzelfde pensioenfonds zaten – het voordeel van een goede oudedagsvoorziening. We danken veel aan dit systeem. Echter anno 2015 is de arbeidsmarkt totaal veranderd, is de bevolkingssamenstelling wezenlijk anders (zo vergrijzen we in snel tempo) en heeft de EU-wetgever ook niet stil gezeten.

Steeds meer mensen zien in dat de nationale organisatie van de pensioenstelsels – op zijn minst- enkele gebreken kent.

We moeten niet vergeten waar het in de eerste plaats om gaat: de deelnemer meer en betere bescherming te bieden. Deze bescherming lijkt de laatste tijd vooral uit Brussel te komen, al laat de nationale pensioenwetgever in Den Haag de laatste tijd steeds meer positieve signalen zien.

In deze rede, ter aanvaarding van de leerstoel Internationaal Pensioenrecht, en die mogelijk wordt gemaakt door Stichting Instituut Gak, zal ik toelichten waarom ik spreek van het ontstaan van een Europese Pensioen Unie en waar ik – tezamen met een AIO en een postdoc- mij op zal richten de komende jaren.

² H. van Meerten, 'De PPI als internationale pensioenuitvoerder', in: R. Maatman (e.a., eds.), *Pensioenfondsen als financiële instellingen*. Nijmegen: Onderneming en Recht, 2011.

³ *The demographic old-age dependency ratio set to nearly double over the long-term, aldus de Europese Commissie in 'the 2015 Ageing report'*: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2015/pdf/ee3_en.pdf. Hiervoor werd al in 2004 gewaarschuwd door de toenmalig minister van Economische Zaken, Laurens Jan Brinkhorst: <http://www.nu.nl/financieel/284952/pensioenleeftijd-te-laag.html>.

⁴ Zie onder andere: <http://www.globalpensionindex.com/>.

Mijn betoog bestaat uit een aantal facetten:

- Hoe is het pensioen nu geregeld en wat is het huidige EU-rechtskader?;
- Wat is er mis met ons pensioenstelsel? Is verandering überhaupt nodig?;
- Hoe is het EU recht reeds van toepassing op ons pensioenstelsel?

En tenslotte ga ik in op het ontstaan van een Europese Pensioen Unie.

In deze oratie zal ik geen pasklare oplossingen aanreiken. Wel vraag ik de aandacht voor EU-recht en waar het in mijn optiek voor staat.

Laat ik beginnen met de opzet van ons pensioenstelsel.

II. Het Nederlandse pensioenstelsel

Het Nederlandse pensioenstelsel bestaat uit drie pijlers. Ten eerste de AOW. Dat bedrag, rond de 1000 euro netto voor een alleenstaande, 700 euro voor een samenwonende, krijgt iedere Nederlander als de pensioengerechtigde leeftijd bereikt wordt.

Ten tweede is daar de private tweede pijler, het aanvullend pensioen uit een arbeidsrelatie, waarin pensioenfondsen een grote rol spelen. Hoeveel je daaruit krijgt hangt erg van je pensioenfonds af.

En ten derde, de derde pijler, de optionele, individuele pensioenvoorziening, mochten de 1^e en 2^e pijler niet voldoende opleveren om in het levensonderhoud te voorzien. De hoogte van dat bedrag verschilt uiteraard ook sterk per persoon.

Die tweede pijler, daar draait het vandaag om: daar is de meeste verandering nodig.

Niet alleen pensioenfondsen maar ook premiepensioeninstellingen en verzekeraars maken deel uit van die tweede pijler. Ook zij leveren dus een pensioenvoorziening. De premiepensioeninstelling, de PPI, kennen we pas sinds 2011 en is bij de meeste mensen nog onbekend. Kort gezegd: de PPI is een eenvoudige pensioenuitvoeringsvorm, aangezien veel eisen voor een PPI niet gelden die wel voor een pensioenfonds gelden.⁵

De PPI heeft in de pensioenmarkt voor enorme kostenverlaging en transparantie gezorgd en is grotendeels op EU-recht gebaseerd: dat mag weleens hardop gezegd worden.⁶

⁵ H. van Meerten, 'De premiepensioeninstelling; van, maar ook op alle markten thuis?', *Nederlands Tijdschrift Europees Recht*, 2008, 12.

⁶ J. W. Hoitsma, 'PPI's scoren uitstekend in evaluatierapport', *Pensioen Magazine*, 2014, 138.

Nederland heeft een pensioenstelsel waarin een forse meerderheid van de pensioendeelnemers aan een verplicht Nederlands bedrijfstakpensioenfonds (Bpf) moet deelnemen.⁷ Indien de deelnemer in een bepaalde bedrijfstak werkzaam is, heeft deze in beginsel geen keuze voor een andere uitvoerder.

Bijvoorbeeld, als je ambtenaar bent, neem je verplicht aan het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds (het ABP) deel. Ook de meeste mensen aan een Universiteit nemen deel aan het ABP.

De rest – nog steeds een minderheid – neemt in de 2e pijler deel aan een pensioenuitvoerder naar keuze (een pensioenfonds, een verzekeraar of een PPI). De werkgever bepaalt de keuze hiervoor.

Lange tijd verkeerde de pensioensector in relatief rustig vaarwater. Het ging op het oog goed met de pensioenfondsen. Niemand, een uitzondering daargelaten, leek zich zorgen te maken. Dat is definitief veranderd. We zien met name lage en hevig wisselende dekkingsgraden (de verhouding tussen de beleggingen en de verplichtingen van het pensioenfonds), discussies over de rente waarmee de verplichtingen van het fonds berekend moeten worden en kortingen op ons pensioen.

Dat alles roept een fundamentele vraag op: is dit huidige pensioenstelsel, dat vooral gebaseerd is op verplichte deelneming aan een Nederlands bedrijfstakpensioenfonds in EU-recht verband nog houdbaar?

Zoals ik hieronder zal aantonen, meen ik van niet.

Maar, zult u wellicht zeggen, Nederland scoort zeer hoog op allerlei pensioenlijstjes, dus verandering en Europese invloed is helemaal niet nodig. Zeker, het Nederlandse stelsel bevat goede elementen – zo hebben wij ongeveer 1200 miljard euro aan pensioenvermogen opgebouwd, een gigantisch bedrag.⁸

Maar dwingt deze hoge positie op deze lijstjes ons niet om juist zeer kritisch te kijken naar het stelsel, en het toekomstbestendig en EU-proof te maken zodat we hoog blijven scoren? Ik meen namelijk dat enkele elementen van ons pensioenstelsel beter kunnen en aanpassing behoeven. *Noblesse oblige*.

Een van deze punten betreft het volgende.

Bijna bij alle pensioenfondsen, en dus ook bij een verplicht gesteld bedrijfstakpensioenfonds, waaraan de meeste mensen verplicht deelnemen,

⁷ *Wet verplichte deelneming in een bedrijfstakpensioenfonds 2000 (Stb. 2014, 578).*

⁸ *Gebaseerd op cijfers van DNB: <http://www.dnb.nl/statistiek/statistieken-dnb/index.jsp>.*

geldt de zogeheten 'eis van één financieel' geheel.⁹ Er vindt, met andere woorden, geen juridische scheiding tussen vermogens van de pensioenregelingen van de afzonderlijke pensioendeelnemers plaats, waardoor de ene pensioenregeling binnen hetzelfde pensioenfonds de andere kan subsidiëren. Ik zeg kan, dus niet dat het bij elk pensioenfonds ook daadwerkelijk gebeurt. Sommige regelingen worden administratief van elkaar gescheiden. Maar niet juridisch dus! Dat betekent dat een schuldeiser van een pensioenfonds, bijvoorbeeld een broodjeszaak, zich in beginsel op het hele vermogen van dat pensioenfonds kan verhalen.

De onderlinge subsidiëring tussen pensioendeelnemers is een uiting van wat we 'solidariteit' noemen, een fundament van ons pensioenstelsel.

De eis van één financieel geheel leidt vooral tot problemen omdat zo niet juridisch duidelijk is hoeveel pensioen je opbouwt en voor wie je betaalt. Immers, als een deel van je opbouw 'opgaat' in een geheel waarvan je soms niet eens weet waaraan dat opgaat, roept dat vragen – terecht – bij de deelnemer op. We krijgen wel allerlei overzichten en informatie van een pensioenfonds, maar het aangegeven bedrag is meestal slechts een schatting van wat we krijgen omdat dit aangegeven bedrag beïnvloed kan worden door de eis van één financieel geheel.

De verplichtstelling aan één Nederlands fonds –wederom neem ik het ABP als voorbeeld, maar het geldt voor bijna alle pensioenfondsden - gaat er bovendien van uit dat de deelnemer zijn leven lang bij dezelfde werkgever en dus bij het ABP blijft. Ook dit is achterhaald, werknemers zijn ook mobiel geworden in die zin dat zij vaker van baan wisselen en ook steeds vaker buiten Nederland actief zijn. Daarmee wisselt de Nederlandse werknemer ook steeds vaker van pensioenfonds. Kijk ik even naar mezelf: ik heb pensioen opgebouwd bij het ABP, Zwitserleven, Delta Lloyd en Robeco. Telkens kan er waardeoverdracht van de ene pensioenuitvoerder naar de andere plaatsvinden, met de – nog steeds -bijkomende kosten en rompslomp die daarbij hoort.

Het zal u duidelijk zijn: een goed verhaal voor individuele eigendomsrechten zonder onderlinge subsidiëring kan inmiddels gehouden worden. Als je 100 hebt opgebouwd, krijg je ook 100. Individuele eigendomsrechten dus, maar dit is een pleonasme.

⁹ *De Rechtbank Amsterdam overwoog: '(u)it hoofde van artikel 123 Pw is een pensioenfonds dat voor meerdere werkgevers pensioenregelingen uitvoert, gehouden om de ingelegde vermogens als één geheel te beschouwen, zodat een dekkingstekort van de één kan worden opgelost door de reserves van het totale fonds. Dit principe van 'kruisbestuiving' berust op onderlinge solidariteit en brengt mee dat het vermogen van een pensioenfonds als PMA als één geheel wordt aangemerkt voor alle pensioenaanspraken en -rechten van alle deelnemers van alle aangesloten ondernemingen', Rb. Amsterdam, 10 augustus 2015, ECLI:NL:RBAMS:2015:5389.*

Zoals ik zo zal vertellen, het EU-recht kan helpen de individuele eigendomsrechten te bewerkstelligen.

We zien ook binnen Nederland een steeds grotere tweedeling in het pensioenlandschap ontstaan: zij die aan de verplichtstelling aan een Nederlands pensioenfonds zijn gebonden en partijen die hier niet aan gebonden zijn en waarbij dus de werkgever een pensioenuitvoerder kan kiezen. We zien bij die laatste groep steeds meer innovatieve, eenvoudige individuele pensioenregelingen ontstaan, die – in tegenstelling wat soms beweerd wordt – een goede oudedagvoorziening kunnen opleveren.

Daar komt nog iets bij.

Nederlandse pensioenfondsen staan er slecht voor. Volgens de regering kunnen 226 van de 244 pensioenfondsen niet aan de verplichtingen voldoen.¹⁰ Ruim 90% dus. Cijfers van DNB laten voor individuele fondsen vrijwel alleen maar ‘minnen’ zien.¹¹ Kortingen komen – opnieuw – weer in zicht.

Hoe kan dat nu, zult u zeggen? Pensioenfondsen hebben toch zoveel geld in kas, waarom moeten ze nu korten? Dat is heel simpel: een balans van een pensioenfonds bestaat niet alleen uit hoeveel geld er in kas is, maar ook hoeveel geld er nu en in de toekomst uitgekeerd moet worden. En dan is die 1200 miljard dus niet genoeg. Wat niet helpt overigens is de lage rente waarmee de verplichtingen berekend moeten worden: hoe lager de rente, hoe hoger de verplichtingen. Momenteel schommelt die rente rond de 1%.¹² Laag, maar wellicht wordt het nog lager. We weten het simpelweg niet.

Wat we wel weten is dit: beloftes moeten worden nagekomen. De Europese Commissie verwoordde het onlangs heel duidelijk: jarenlang is de deelnemer een waardevast en gegarandeerd pensioen beloofd, en nu moet er – tegen de gewekte verwachtingen in – gekort worden.¹³ Dat komt bij veel pensioendeelnemers hard aan, en ook dat moet anders.

¹⁰ Zie het *Rijksjaarverslag 2014 van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid*: <http://www.rijksoverheid.nl/ministeries/szw/documenten-en-publicaties/jaarverslagen/2015/05/20/sociale-zaken-en-werkgelegenheid.html>, p. 67.

¹¹ *Pensioenpro*, 18 september 2015. Ook uit onderzoek van *Firstpensions* – waar het relatieve rendement (het verschil tussen het beleggingsrendement en het rendement op de verplichtingen) werd onderzocht – blijkt dit. In 2014 is het slechts één pensioenfonds gelukt om over de afgelopen acht jaar weer een positief relatief rendement te boeken. Zie: <http://www.firstpensions.nl/minder-dan-helpt-top-50-pensioenfondsen-verslaat-verplichtingen-in-2014>.

¹² <http://www.dnb.nl/statistiek/statistieken-dnb/financiele-markten/rentes/index.jsp>.

¹³ *'Impact Assessment' van de Europese Commissie over het 'Voorstel voor een Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad betreffende de werkzaamheden van en het toezicht op instellingen voor bedrijfspensioenvoorziening'*; SWD (2014) 103 final, 2014.

Dames en heren, ik kom hiermee aan op het tweede deel van mijn betoog. Ik zal op hoofdlijnen het EU-kader schetsen en de toepassing ervan op ons pensioenstelsel.

III. EU-recht en het pensioenstelsel

EU-recht heeft voorrang op nationaal recht en ander internationaal recht. Ik breng graag even het uit 1963 vermaarde Van Gend en Loos arrest in herinnering. In dit arrest bepaalde het EU Hof dat Europees recht een autonome rechtsorde vormt die — zo bepaalde het Hof later — voorrang heeft boven nationaal recht.¹⁴

De rode draad van het EU-recht is: er mag geen discriminatie plaatsvinden. Niet naar nationaliteit, maar ook niet naar bijvoorbeeld geslacht en leeftijd.

Tal van EU regelgeving is reeds van invloed op ons pensioen: hoe we pensioenfondsen inrichten, waarin en hoe ze beleggen en de manier waarop er met pensioenaanspraken wordt omgegaan zijn enkele voorbeelden. Met andere woorden: Europa 'bemoeit' zich al tientallen jaren met aspecten van ons pensioen.

Een nationale belemmering van het EU-recht, bijvoorbeeld met het vrij verkeer van goederen, waarbij goederen zich in de hele EU kunnen verplaatsen- is mogelijk reeds in strijd met het EU-recht.¹⁵ Het Hof overwoog dat al in de zaak Dassonville, een zaak van de jaren '70 van de vorige eeuw.¹⁶

Ik schakel weer even terug naar pensioenen, met uw permissie.

Ik meen dat de Nederlandse verplichtstelling aan een uitsluitend Nederlands pensioenfonds op zeer gespannen voet met EU-recht staat,¹⁷ en waar zeer moeilijk een rechtvaardiging voor kan worden gevonden,¹⁸ omdat er direct naar nationaliteit een onderscheid wordt gemaakt, zo lijkt het.

¹⁴ Zo ook de Hoge Raad: 'Anders dan het onderdeel betoogt, geldt het hiervoor in 3.4.2 overwogene ook bij strijd met rechtstreeks werkend Unierecht, welk recht krachtens het VWEU uit eigen hoofde in de lidstaten geldt (onder meer HvJEU 5 februari 1963, zaak C-26/62, ECLI:EU:C:1963:1, Jur. 1963, p. 7 (Van Gend & Loos) en HvJEU 15 juli 1964, zaak C-6/64, ECLI:EU:C:1964:66, Jur. 1964, p. 1207 (Costa/ENEL)) en dus ook in de Nederlandse rechtsorde (HR 2 november 2004, ECLI:NL:HR:2004:AR1797, NJ 2005/80). Er bestaat geen grond om voor dat recht een uitzondering te maken. Integendeel, het van het Unierecht deel uitmakende gelijkwaardigheidsbeginsel verzet zich juist daartegen', HR, 18 september 2015, ECLI:NL:HR:2015:2722.

¹⁵ Zie ook: E. Steyger, 'Vrij verkeer en mededinging: de interne situatie', SEW, 2014, 2.

¹⁶ C- 8/74, Dassonville.

¹⁷ H. van Meerten, 'Vrij verkeer van diensten: Solvency II Basic en de Verplichtstelling', Tijdschrift voor Financieel Recht, 2012, 7/8.

¹⁸ C-69/97, Albany.

Het EU-recht verbiedt dat in beginsel. Ook de manier waarop je onder zo'n verplichtstelling uit kan verdraagt zich zeer slecht met EU-recht. Voor de fijnproevers: hierbij moet getoetst worden aan het vrij verkeer van diensten en niet zozeer aan het mededingingsrecht.

Met verplicht sparen binnen een pensioeninstelling naar keuze van de werkgever – zoals de Raad van State onlangs leek voor te stellen - lijkt het EU-recht minder tot geen moeite te hebben.¹⁹ De verplichtstelling zou dan dus niet aan een Nederlands pensioenfonds zoals het ABP moeten plaatsvinden. Wel zou deelname aan een pensioenregeling, de regeling dus, verplicht kunnen worden gesteld, waarbij de keuze voor de werkgever wie die regeling uitvoert vrij is.

Een voorbeeld waar de Nederlandse verplichtstelling aan een Nederlands fonds belemmerend werkt is het door de Europese Commissie gestarte project 'Resaver'.²⁰ Resaver is een pan-EU pensioenfonds voor mobiele wetenschappers. Deze entiteit is overigens in België gevestigd.

Als er één groep mobiel is, dan is het wel de wetenschapper. Dan is deze weer aan het Instituut van Florence verbonden, dan weer aan het Europa college in Brugge.

De idee achter Resaver is: stort een deel van je salaris af aan dat pan EU-pensioenfonds, bouw daarmee individueel je pensioen op, ongeacht waar je woont.

Ook Nederlandse universiteiten willen aan Resaver deel nemen, maar de Nederlandse verplichtstelling aan het ABP kan een rol spelen. Deze verhindert in beginsel namelijk deelname aan Resaver. Zo zit de Nederlandse wetenschapper vast, hij kan niet eens deelnemen aan Resaver.

Bij de opzet van ons pensioenstelsel – tientallen jaren geleden – is misschien niet zo stil gestaan bij de EU aspecten van ons stelsel, maar ik meen dat dit nodig moet veranderen.

Dat brengt mij op het derde deel van mijn betoog, namelijk het ontstaan van een Europese Pensioen Unie.

¹⁹ Zie het advies van de Raad van State over 'ringfencing': Kamerstukken II, 2015-2016, 34117, nr. 38.

²⁰ Persbericht van de Europese Commissie: 'Nieuw pan-Europees pensioenfonds ter bevordering van de mobiliteit van onderzoekers', 1 oktober 2014.

http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-1063_nl.htm.

IV. Het ontstaan van een EU Pensioen Unie

Vooraf: ik zie de Europese Pensioen Unie vooral voortkomen als logische gevolgtrekking van de manier waarop de EU is vormgegeven.²¹ Alles is immers met elkaar verbonden. Ik zou dus eigenlijk van een EU Pensioen Unie moeten spreken, en zal dat vanaf nu ook doen.

Anno 2015 is een Europese interne markt voor pensioenen nog onvoldoende ontwikkeld.²² Dit wordt bevestigd door allerlei onderzoeken en wordt ook opgemerkt in het groenboek van de Europese Commissie inzake de kapitaalmarktunie dat eerder dit jaar is verschenen.²³ Pensioen wordt daar ongeveer twintig keer genoemd. In dit document wordt ook opgemerkt dat sommige verschillen tussen de nationale pensioenregels van de lidstaten een obstakel kunnen zijn om eenvoudig grensoverschrijdende pensioenregelingen aan te bieden. Dit hindert niet alleen, bijvoorbeeld, de in het buitenland werkzame of gedetacheerde werknemer in een kostenefficiënte pensioenopbouw, maar beperkt ook de lokale pensioendeelnemer in de keuze voor een in het buitenland gevestigde pensioenaanbieder.

Het EU-recht kan helpen deze muren te slechten en allerlei initiatieven worden daartoe ondernomen. Ik zal dat toelichten.

Het eerste concrete voorbeeld van het ontstaan van een EU Pensioen Unie is artikel 17 uit het EU-Verdrag, neergelegd in het EU-grondrechtenhandvest dat per 2009 bindende werking heeft gekregen en het eigendom – niet onbelangrijk in pensioen - beschermt.

Eigendom en pensioen, zult u vragen? Jazeker: pensioen is onder internationale kaders een beschermd recht!²⁴

Het eigendomsrecht uit het EU-recht lijkt veel krachtiger dan soortgelijke nationale en internationale standaarden, zoals het EVRM.²⁵ Het EU-recht kent een ander toetsingskader.

²¹ P. Borsjé, H. van Meerten, 'A EU Pensions Union', in: F. Pennings et al. (eds.), *Research Handbook on European Social Security Law*. Cheltenham: Edward Elgar publishing Limited, 2015.

²² 2015 Market development report on occupational pensions and cross-border IORPs, EIOPA-BoS-15/144, 9 juli 2015.

²³ Groenboek van de Europese Commissie inzake 'Het opbouwen van een kapitaalmarktunie', COM(2015)063 final, 2015.

²⁴ Skorkiewicz/ Poland, No. 34610/97, 1999.

²⁵ Zie ook: *Guardian*, 9 oktober 2013: 'Never mind human rights law, EU law is much more powerful', en: 'http://ec.europa.eu/justice/events/assises-justice-2013/discussion_papers_en.htm.

Neem bijvoorbeeld het korten van pensioenrechten. Kan dat zomaar? Vanuit EU perspectief wellicht niet zonder meer.²⁶ Helemaal niet – zo lijkt het – als je een bepaalde pensioentoezegging hebt gedaan.²⁷

Het EU grondrecht op eigendom kan mijns inziens korten van gegarandeerde individuele pensioenrechten potentieel verhinderen en pleit dus indirect voor individuele eigendomsrechten, iets waar we nu bijna allemaal om lijken te vragen. Kortn van individuele eigendomsrechten is immers problematischer, lijkt me. Als je honderd euro op de bank hebt staan, zegt de bank ook niet: u krijgt maar negentig euro.

Ook beschermt het EU-grondrechtenhandvest het eigendomsrecht op een krachtige en heldere manier.

Het Hof van de EU heeft immers in een aantal arresten de deur open gezet voor zogenaamde 'directe horizontale werking' van het EU-grondrechtenhandvest.²⁸ Een element dat soortgelijke andere internationale verdragen in beginsel ontbeert.²⁹

Dat betekent in dit geval dat een burger direct een EU-grondrecht tegen een pensioenfonds kan inroepen met betrekking tot bescherming van uw eigendom: het opgebouwde pensioen. Het zou me niet verbazen als dat in de toekomst gaat voorkomen.

In het vorige week verschenen boek van emeritus Professor Gerry Dietvorst, 'Ondernemend met Pensioen', ga ik nader in op het leerstuk van directe horizontale werking. Ik zou zeggen: lees dat boek.³⁰

²⁶ P. Borsjé, H. van Meerten, 'Voorstel IORP II-richtlijn: aanzet tot hervorming van het Nederlands pensioenstelsel', *Nederlands Tijdschrift Europees Recht*, 2014, 8.

De A-G vond overigens dat de 'dienstenrichtlijn' (2006/123) ook doorwerkt in zuiver interne situaties, gevoegde zaken C-340/14- 341/14, Trijber.

²⁷ Anders: R.M. Maatman, E.M.T. Huijzer, 'Invaren onder het Handvest', *Tijdschrift voor Pensioenvraagstukken*, 2015, 32. De argumenten van deze auteurs worden uitgebreid weerlegd. Zie P. Borsjé, H. van Meerten, 'Conversion: Pension Right and Entitlement Conversion ("invaren"): Lessons from a Dutch perspective with regard to the implications of the EU Charter', *European Journal of Social Security*, te verschijnen in 2016.

²⁸ C-176/12, *Association de médiation sociale*, C-131/12, Google. Zie: Borsjé, Van Meerten, *Conversion*, a.w. Zie ook: H.J.Th.M. van Roosmalen, A. Pahladsingh, 'Het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie: beweging in de rechtspraak', *Nederlands Tijdschrift Europees Recht*, 2013, 3.

²⁹ *Guardian*, 9 oktober 2013: 'Never mind human rights law, EU law is much more powerful!'

³⁰ H. van Meerten, 'Directe horizontale werking van het vrije dienstenverkeer', in:

B. Starink, M. Visser, *Ondernemend met pensioen: opstellen aangeboden aan Prof. G.J.B. Dietvorst*. Deventer: Kluwer, 2015 p. 125 e.v.

Een tweede illustratie van het ontstaan van de EU Pensioen Unie is het volgende. Ik vraag de aandacht voor een uitspraak uit 2013 waarin het EU Hof in Luxemburg bepaalde dat de staat, ook de Nederlandse staat dus, onder omstandigheden aansprakelijk is voor niet goed functionerende pensioenfondsen, de zaak Hogan.³¹

Kort gezegd bepaalde het EU-Hof: als er niet meer dan 49% van de toegezegde pensioenuitkering wordt nagekomen, is de staat onder omstandigheden aansprakelijk. Echter, de situatie in het arrest Hogan zou zich in Nederland niet snel voordoen, menen sommigen.³² Immers, doordat pensioenfondsen kunnen korten, wordt de 49% niet snel gehaald, zo luidt een van de redeneringen.³³

Hoewel het arrest Hogan veel ruimte voor interpretatie laat, doet de omstandigheid dat fondsen de pensioenaanspraak kunnen korten vanuit EU-recht niet overwegend ter zake. Het gaat er mijn inziens om: wordt de 49% van de oorspronkelijke toezegging nagekomen! Als we nu naar de meeste pensioenfondsen kijken, met slechte dekkingsgraden,³⁴ is er niet veel fantasie voor nodig om de zaak Hogan in memorie te roepen.

Ook de zaak Hogan is een duidelijk voorbeeld van EU-rechtsbescherming, boven de nationale rechtsbeschermingsmogelijkheden.

Een derde voorbeeld van het ontstaan van een EU Pensioen Unie ligt op het terrein van de fiscaliteit. We zien de Europese Commissie steeds krachtiger optreden tegen belastingconstructies.³⁵ Uiteraard speelt de fiscaliteit op het terrein van pensioen een grote rol. We zien dat het EU-Hof en de Europese Commissie in toenemende mate een streep zetten door ongelijke fiscale behandeling van pensioenuitvoerders in die zin dat sommige lidstaten een gunstiger belastingregime toekennen aan eigen pensioenuitvoerders dan aan uitvoerders uit andere lidstaten.³⁶ Maar die buitenlandse uitvoerders kunnen wel op de Nederlandse markt actief zijn. Dat leidt tot een ongelijk speelveld.

³¹ C-398/11, Hogan.

³² Kamerstukken II, 32043, 2013-2014, nr. 187.

³³ H. van Meerten, 'Europees arrest inzake pensioen: Nederland is voor de tweede keer gewaarschuwd', *Pensioenmagazine*, 2013, nr. 7/8.

³⁴ *Eén en dezelfde dekkingsgraad bestaat overigens niet. Inclusief de 'eigen' dekkingsgraad van het fonds zijn er nog: de beleidsdekkingsgraad, de reële dekkingsgraad en de 'oude' nominale dekkingsgraad. Alleen de reële dekkingsgraad lijkt relevant voor de beoordeling van de financiële gezondheid van een fonds.*

³⁵ Zie bijvoorbeeld: *Persbericht Europese Commissie, 'Vrij verkeer van personen: Commissie pakt fiscale discriminatie van mobiele EU-burgers aan'*, IP/14/31, 20 januari 2014.

³⁶ Zie bijvoorbeeld: *'Taxation: Commission refers France to Court over taks discrimination against foreign pension and investment funds'*, IP/11/603, 19 mei 2011 en: *'Taxation: Commission asks Poland to stop discriminatory tax treatment of pension contributions paid to Individual Pension Insurance Accounts (IKZE)'*, MEMO/15/5826, 22 oktober 2015. http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-5826_en.htm.

Ik kom hiermee aan op het vierde voorbeeld van het ontstaan van een EU Pensioen Unie en sterk samenhangend met het vorige.

Momenteel zijn er veel financiële instellingen binnen (en buiten) de EU actief, beleggingsondernemingen,³⁷ verzekeraars³⁸ en banken.³⁹ In zekere zin bestaat er al, bijvoorbeeld, een Europese Bankenuie. De idee daarbij is – wij kunnen overigens twisten of dit voldoende uit de verf is gekomen – dat de burger, u en ik, niet langer opdraaien voor tekorten bij banken. We hebben gezien dat het faillissement van een bijvoorbeeld Belgische bank, ook een Nederlandse bank kan raken.

Die idee, de consumentenbescherming dus, ligt ten grondslag aan andere EU-wetgeving. Waarom zou voor pensioenfondsen iets anders moeten gelden? Omdat pensioenfondsen ‘sociale instellingen zijn’?⁴⁰ Juist dan moet de consumentenbescherming centraal staan.

Overigens, in de wetgevingsadviezen van de Raad van State is een Nederlands pensioenfonds herhaaldelijk als een financiële onderneming aangemerkt.⁴¹ Dat is ook niet zo gek als je bijvoorbeeld beseft het Pensioenfonds Zorg en Welzijn circa 160 miljard euro beheert.⁴²

³⁷ *Op EU-niveau gereguleerd door Richtlijn van de Raad van 20 december 1985 tot coördinatie van de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen betreffende bepaalde instellingen voor collectieve belegging in effecten (icbe's), PB L 375 van 31 december 1985, p. 3-18 is een aantal maal ingrijpend gewijzigd. Voor de vierde wijziging is tot een herschikking overgegaan: zie richtlijn 2009/65/EG van het Europees Parlement en de Raad van 13 juli 2009 tot coördinatie van de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen betreffende bepaalde instellingen voor collectieve belegging in effecten, PB L 302 van 17 november 2009, p. 32–96.*

³⁸ *Op EU-niveau gereguleerd door Richtlijn 2009/138/EG, toegang tot en uitoefening van het verzekerings- en het herverzekeringsbedrijf (Solvency II), Pb. EU 2009, L 335/1. Deze richtlijn vervangt de huidige verzekeringsrichtlijn (Solvency I) en zou in 2016 in werking moeten treden.*

³⁹ *Op EU-niveau gereguleerd door oorspronkelijk: richtlijn 2006/48/EG van het Europees Parlement en de Raad van 14 juni 2006 betreffende de toegang tot en de uitoefening van de werkzaamheden van kredietinstellingen (PB L 177, 30 juni 2006, p. 1-200), vervangen door ‘CRD IV’, bestaand uit richtlijn 2013/26/EU en verordening (EU) Nr. 575/2013.*

⁴⁰ *Of, zoals de pensioenrichtlijn rapporteur, Brain Hayes, het verwoordde: ‘Since an IORP is an institution which is based on a social agreement between the employer and employee, it should be recognised that IORPs are not purely financial services providers.’ Dat is echter lang niet altijd het geval. Zo zijn bestaan er ook, bijvoorbeeld, PPI's, dat zijn pensioeninstellingen die geen sociale partners in het bestuur kennen. Zie: draft report on the proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on the activities and supervision of institutions for occupational retirement provision (recast), COM(2014)0167.*

⁴¹ *Kamerstukken II, 33182, 2011-2012, nr. 4, ‘daarmee is het pensioenfonds, naar het oordeel van de Afdeling, in zijn geheel aan te merken als een financiële onderneming als bedoeld in de Wft’. Dat het Hof in de zaak Albany het Nederlandse pensioenfonds met een dienst van algemeen economisch belang belastte, doet aan het feit dat een pensioenfonds een onderneming is, niet af.*

⁴² *Zie de website van PFZW: <https://www.pfzw.nl/actueel/dekkingsgraad/Paginas/default.aspx>.*

Belangrijker is echter: door de genoemde zaak Hogan, 'draaien' wij in Nederland indirect ook op voor een bijvoorbeeld, Italiaans 'pensioenfaillissement'. Door de verwevenheid van de Europese economieën, ik noem alleen maar de 3% norm, die tot doel heeft de staatsbegroting van de EU landen niet de pan uit te laten rijzen, zijn onze nationale economieën verbonden. Dus ook omgekeerd draaien de Italianen ook op voor ons pensioentekort.

Over een pensioenfaillissement kunnen we in EU verband beter afspraken maken, in plaats van de gevolgen van dit arrest te ontkennen. In het bekende 'Larosière' rapport uit 2009 van de Europese Commissie werd al gewaarschuwd waar gebrek aan samenwerking tussen toezichthouders van financiële instellingen toe kan leiden.⁴³ De financiële crisis zit nog vers in ons geheugen. Dagelijks merken we nog de gevolgen. Ik pleit derhalve voor een EU vangnet voor pensioenen: Nederland is gezien zijn zeer omvangrijke tweede pensioenpijler, 1200 miljard euro, daarbij gebaat: de Nederlandse staat kan de rekening niet alleen betalen als het fout gaat.

Ik wil iets zeggen over de EU regelgeving waarmee de invloed van de EU het meest duidelijk lijkt: de Europese pensioenrichtlijn,⁴⁴ uitgevaardigd door de EU-wetgever in 2003. Ik kom hiermee op het vijfde en laatste voorbeeld van een EU Pensioen Unie.

Nederlandse pensioenfondsen en PPI's zijn gedeeltelijk op een minimumniveau op EU niveau gereguleerd door deze pensioenrichtlijn.⁴⁵ We praten dus nog steeds over arbeidsgerelateerde pensioenen, het 2e pijler pensioen. Deze pensioenrichtlijn heeft onder andere tot doel dat pensioenfondsen, dienstverrichters in de zin van het EU-Verdrag- vrijelijk in de EU hun activiteiten kunnen uitoefenen.⁴⁶

De pensioenrichtlijn is in beginsel alleen van toepassing op de pensioeninstelling, niet op de pensioenregeling die de pensioeninstelling uitvoert.

Niet alleen Nederlandse pensioeninstellingen vallen uiteraard onder de pensioenrichtlijn, maar eveneens buitenlandse pensioenuitvoerders. Zelfs buitenlandse verzekeraars kunnen hier onder vallen. De richtlijn laat die ruimte.

Een interne Europese markt, waarin we ons begeven, werkt immers twee kanten op: zowel het uitgaande – als het binnenkomende verkeer worden gereguleerd.

⁴³ J. de Larosière, *Report of the high-level group on financial supervision in the EU*. Brussel, 2009.

⁴⁴ Richtlijn 2003/41/EG van het Europees Parlement en de Raad van 3 juni 2003 betreffende de werkzaamheden van en het toezicht op instellingen voor bedrijfspensioenvoorziening (*Institutions for Occupational Retirement Provision, 'IORP'*), Pb. EG 2003, L 235/10-21. In het algemeen spraakgebruik ook wel aangeduid als de 'pensioenfondsen'- richtlijn. Strikt genomen is dat dus niet juist.

⁴⁵ De pensioenrichtlijn is gedeeltelijk gestoeld op artikel 56 VWEU.

⁴⁶ C-343/08, *Commissie/Tsjechië*, overweging 43. Zo ook: C-678/11. *Commissie/Spanje*.

Daarbij moet het uitgangspunt zijn: gelijke toezeggingen, ongeacht de instelling, moeten gelijk behandeld worden.

Een van de problemen met de huidige pensioenrichtlijn is dat er allerlei instellingen onder vallen. Dat leidt ertoe – bijvoorbeeld – dat Franse verzekeraars gedeeltelijk onder een lichter toezicht kunnen vallen dan een Nederlandse entiteit die dezelfde pensioenregeling uitvoert als de Franse verzekeraar.⁴⁷ Willen we dat? Het antwoord lijkt me nee.⁴⁸ Duidelijker moet onder andere worden gemaakt wanneer een instelling onder de pensioenrichtlijn valt en welk regime er dan van toepassing is.

Ter bescherming van de deelnemer lijkt het mij hierbij wel degelijk van belang om de financiële verplichtingen van een pensioeninstelling meer op de risico's die het fonds loopt toe te snijden. Financiële buffers voor financiële instellingen mogen duur zijn, maar pogen wel de deelnemer te beschermen - en dus ultimo de staat, zoals we mogen concluderen uit Hogan.

Ik zou ervoor willen pleiten de kapitaaleisen van pensioenfondsen meer op EU niveau te harmoniseren om een ongelijk speelveld tussen de reeds actief zijnde pensioenuitvoerders te voorkomen. Niet alleen voorkomt dat teleurstellingen bij de (mobiele) deelnemers die dachten dat hun pensioen zeker was, bovendien, we moeten voorkomen dat verschillende uitvoerders onder een ander, lichter regime opereren met betrekking tot dezelfde pensioenregeling. Immers een Franse verzekeraar kan al een Nederlandse pensioenregeling uitvoeren.

Ook dit zet de Nederlandse verplichtstelling onder verdere druk. Deelnemers zien de verschillen in de pensioenregelingen bij de verschillende pensioenuitvoerders. Een vraag die ik steeds vaker hoor is van de pensioendeelnemers is: waarom moet ik verplicht deelnemen aan een Nederlands pensioenfonds als het zo slecht presteert? Het valt niet meer uit te leggen.

We zien ondertussen ook hoe Nederlandse fondsen de pensioenregeling naar België willen verplaatsen omdat daar het pensioenstelsel beter lijkt. De Nederlandse pensioenregeling wordt dan door een Belgisch pensioenfonds uitgevoerd en niet langer door een Nederlands pensioenfonds. Als een Nederlandse werkgever daarvoor kan kiezen, dan gebeurt dat weleens.

Het is daarbij enigszins ironisch dat dezelfde die EU-recht buiten de deur hebben gehouden nu gealarmeerd zijn dat België de Nederlandse deelnemers flexibele pensioenoplossingen kan aanbieden.

⁴⁷ Artikel 4 IORP-richtlijn.

⁴⁸ H. van Meerten, B. Starink, 'Cross border problems and solutions for IORPs', *EC Tax Review*, 2011, 1.

Immers, als men om wat voor reden dan ook geen Europese kapitaaleisen voor pensioenfondsen wil, moet men in Nederland ook niet klagen wanneer de kapitaaleisen in België anders zijn.⁴⁹ Dat lijkt mij een krachtige reden om deze eisen in Europees verband gelijk te trekken. De Europese toezichthouder op pensioenfondsen, EIOPA,⁵⁰ werkt overigens al aan een soort Europees solvabiliteitskader voor pensioenfondsen.⁵¹ Deze toezichthouder doet dit vanuit haar rol: de financiële stabiliteit bewaken en de deelnemer te beschermen.

Dames en heren, ik nader de afronding.

De zojuist geschetste ontwikkelingen zijn de contouren van het ontstaan van een EU Pensioen Unie.

Om deze pensioenunie verder te volmaken is overigens niet alleen nieuwe wetgeving nodig. Bestaande wetgeving voor bijvoorbeeld het vrij verkeer van personen en diensten moet daadwerkelijk worden toegepast. Nu gebeurt dat te weinig. Discriminatie naar nationaliteit moet worden aangepakt.

Een niet onbelangrijke ontwikkeling in het proces van een EU Pensioen Unie, heb ik – als toetje – voor het laatst bewaard.

Bij de aanpassing van de pensioenrichtlijn kunnen alle Europese lidstaten over de wijzigingen meepraten. Dat is op zich prima, maar dit is ontaard in een politiek debat dat mede lijkt te worden bepaald door de angst dat lidstaten de controle over hun nationale pensioenstelsel kwijt zouden kunnen raken.

Dit heeft er voorsnog toe geleid dat de richtlijn het voor pensioenaanbieders niet eenvoudiger lijkt te worden om grensoverschrijdend pensioen aan te bieden. Dit is in strijd met de oorspronkelijke gedachte van de Europese Unie: het moet voor aanbieders gemakkelijk worden grensoverschrijdend in de Europese markt actief te zijn, en niet moeilijker.

Er ligt een voorstel van de EU toezichthouder op pensioenfondsen om voor een alternatieve weg te kiezen.⁵² Dit plan is geen EU-wetgeving, voorsnog, maar

⁴⁹ *Financieel Dagblad*, 17 mei 2014, 'Nederlandse pensioensector staat met rug naar Europa'.

⁵⁰ *Verordening (EU) nr. 1094/2010 van het Europees Parlement en de Raad van 24 november 2010 tot oprichting van een Europese toezichthoudende autoriteit (Europese Autoriteit voor verzekeringen en bedrijfspensioenen), tot wijziging van Besluit nr. 716/2009/EG en tot intrekking van Besluit 2009/79/EG van de Commissie.*

⁵¹ *T. van den Brink, H. van Meerten, 'EU bestuurlijke regelgeving in de praktijk: Het IORP II Richtlijn-voorstel als voorbeeld', Nederlands Tijdschrift Europees Recht, 2015, 4.*

⁵² *'Consultation Paper on the creation of a standardised Pan European Personal Pension product (PEPP)', EIOPA-CP-15/006 03 07, 2015.*

kan het worden, zo leert de praktijk op andere rechtsgebieden, waaronder het mededingingsrecht.⁵³

EIOPA geeft de contouren voor een op Europees niveau geharmoniseerd persoonlijke pensioenplan voor de Europese burgers, onafhankelijk van de bestaande regelgeving van de lidstaten. Indien het pensioenplan en de aanbieder aan bepaalde (strikte) waarborgen voldoen, kan dit pensioenplan in de hele EU aan iedere Europese burger worden aangeboden.

Daarbij is de instelling die het aanbiedt in beginsel irrelevant, dat kan een bank, een pensioeninstelling of zelfs een vermogensbeheerder zijn. De idee is daarbij zoals het genoemde Resaver: stort een deel van je loon af op een persoonlijke pensioenrekening die je overal mee naar toe kunt nemen. Alleen hier geldt: harmoniseer de pensioenregeling, niet de uitvoerder!

De overdraagbaarheid van pensioenen, van bijvoorbeeld van Nederland naar Spanje, waarbij één standaard geldt, zou aanzienlijk vergemakkelijkt worden. Indien u bijvoorbeeld 67 wordt, en uw pensioen in Spanje wilt genieten, zou dit plan enorm behulpzaam zijn.

De idee voor dit alternatieve 29e pensioenregime (de EU telt 28 lidstaten) is overigens niet nieuw.⁵⁴

Wel is nieuw dat de EU met zulke concrete plannen komt. Het zou een stap kunnen betekenen op weg naar een meer kostenefficiënte en transparante opbouw van pensioen voor de Europese pensioendeelnemer. Maar het biedt ook allerlei kansen voor Europese en Nederlandse pensioenuitvoerders en verzekeraars die dit pan-Europese persoonlijk pensioenplan kunnen aanbieden. Bijvoorbeeld in Oost-Europa, waar veel werknemers simpelweg niet over een pensioen beschikken.⁵⁵

Nederland moet meegaan met deze ontwikkelingen en dat is goed nieuws voor het Nederlandse pensioenstelsel. Nederland heeft een enorme kennis op pensioen- en beleggingsgebied en dus veel mogelijkheden om elders in Europa en de wereld pensioenoplossingen aan te bieden. De behoefte aan een solide pensioen houdt immers niet bij de landsgrenzen op.

De plannen van EIOPA passen bovendien uitstekend in de onlangs aangekondigde kapitaalmarktunie, meer integratie van de financiële markten in de EU, dat staat ons te wachten de komende tijd.⁵⁶

⁵³ Van den Brink, Van Meerten, a.w

⁵⁴ Van Meerten, Starink, a.w

⁵⁵ W. Bagniet, *The protection of occupational pensions under European Union law on the freedom of movement for workers*. Florence: European University Institute, 2014.

⁵⁶ 'Capital Markets Union: an Action Plan to boost business funding and investment financing', COM(2015) 468 final, 30 september, 2015.

Wie kan er nu tegen zijn, zou ik zeggen, om uw pensioen makkelijker en goedkoper te maken.

Nou, dat zult u verbazen. Zo zijn wij zijn in Nederland momenteel bezig met het ontwikkelen van een nieuw pensioenstelsel. Vriend en bijna alle vijanden zijn het erover eens dat het vooral eenvoudiger moet: het huidige stelsel is te complex geworden. De Nederlandse wetgever verdient daarvoor een pluim want die probeert het stelsel te veranderen. EU-recht kan daarbij helpen.

Ik hoop dus niet dat het bij mooie woorden blijft. Mijn grote angst is dat we verzanden in moeilijke compromissen waar niemand iets van begrijpt.

V. Slot

Dames en heren,

Ik ben toegekomen aan de – nu echt daadwerkelijke - afronding.

Het wordt hoog tijd dat het Nederlandse pensioenveld beseft dat er een EU Pensioen Unie in ontwikkeling is. De basis daarvan is al in de jaren '50 van de vorige eeuw gelegd, met het ontstaan van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal.

Het EU recht raakt in toenemende mate aan ons pensioenstelsel ook op domeinen waar het wellicht niet zo voor de hand ligt.

Zo lijkt ook de hervorming van het Nederlands pensioenstelsel vanuit EU-rechtelijk perspectief noodzakelijk. De bescherming van het individuele eigendomsrecht die het EU-recht biedt en de afschaffing van de grote verplichtstelling aan een Nederlands fonds zijn de duidelijkste voorbeelden.

Ik hoop te hebben aangetoond dat veel van de nationale pensioenvraagstukken beheerst worden en moeten worden door met name EU-recht. Daarom spreek ik van het ontstaan van een EU Pensioenunie.

Als we in Nederland wetgeving maken over ons pensioenstelsel moet de pensioensector niet keer op keer verrast zijn door de EU-recht kant van een voorstel. Dat lijkt nu wel te gebeuren.

Met de EU-recht dimensie van ons pensioenstelsel wil ik mij de komende tijd, met de AIO en de postdoc, bezig houden. De AIO, Elmar Schmidt gaat de komende jaren onderzoeken hoe pensioenregelingen optimaal in Europa (en daarbuiten) kunnen worden aangeboden. De postdoc zal bekijken hoe we de individuele overdraagbaarheid van pensioenen binnen de EU kunnen verbeteren.

Ikzelf zal met name – naast diverse artikelen - een praktisch handboek schrijven vooral voor nationale en EU-beleidsmakers en cursussen EU-pensioenrecht verzorgen.

Internationaal pensioenrecht is daarbij niet nationale pensioenstelsels vergelijken maar daarentegen het overkoepelend supranationale EU kader, wat al onze pensioenstelsels raakt, in beeld brengen.

Mijnheer de Rector,

Dames en heren,

Bepaalde mensen wil ik tot slot noemen en bedanken.

Vooral uiteraard degenen die de leerstoel, de AIO en de postdoc mogelijk hebben gemaakt: de Stichting Instituut Gak, in het bijzonder Bert de Jong, Frederik Buijn en Boudien Krol voor de plezierige samenwerking.

Het College van Bestuur, de faculteit Rebo, met decaan Annetje Ottow, het departement rechtsgeleerdheid, met aan het hoofd Ton Hol en in het bijzonder de afdeling Internationaal en Europees recht, en de voorzitter, Frans Pennings, wil ik bedanken voor het in mij gestelde vertrouwen. Ik zie er naar uit om met de afdeling IER en andere afdelingen, met RENFORCE en de hoogleraren aangesteld door Instituut Gak meerdere multi-disciplinaire onderzoeken op te zetten. Enkele onderzoeken lopen reeds.

Voorts, ik wil graag de artsen in het AMC en het Westeinde bedanken.

Ook wil ik collega en vriend Pascal Borsjé noemen. Persoonlijk (en zakelijk) waren het voor hem ook spannende en drukke tijden maar dat weerhield hem er niet van om met mij allerlei artikelen te schrijven en goede ideeën naar voren te schuiven.

Ate, ik wil je zeer bedanken voor de ruimte en creativiteit die je me biedt. Dat is zeker niet vanzelfsprekend binnen de traditionele advocatuur, maar jij hebt daar je nek voor uitgestoken omdat jij het model waarbij je niet in silo's moet denken – al jaren geleden- als het ware hebt verzonnen.

Ton, toch nog even. Voor de derde keer worden wij nu collega's. Ik zie ons nog zitten als AIO op de 'Institutenlaan'. We hebben gelachen, toen en nu.

Onze gezamenlijke promotor, was Jaap de Zwaan en onze promoties waren op dezelfde dag. Jaap, als ik daar zo op terug kijk, het was al met al een zeer positieve en leerzame ervaring. We waren een leuk team toen.

Ook wil ik noemen mijn zus Karin, die voor me klaarstond toen ik het nodig had.

Door dik en dun heeft me gesteund mijn vrouw Kristina. Wat valt er nog te zeggen. Ik hoef daar geen verdere woorden aan te wijden.

Marco en Sonja, mijn lieve kinderen, deze rede draag ik aan jullie op. Ik zie er naar uit jullie te zien opgroeien.

Ik heb gezegd.

Het Nederlandse pensioenstelsel is aan grote veranderingen onderhevig.

De Europese Unie beïnvloedt de Nederlandse pensioenuitvoering al jaren door harmonisatie en integratie van regelgeving. Omgekeerd kan Nederland gebruik maken van de mogelijkheden die 'Europa' het Nederlandse pensioenstelsel biedt. Dat kan door op zakelijke – niet politieke – wijze de bestaande en toekomstige belangen van de (nu nog verplichte) deelnemers aan pensioenregelingen in Europees verband te behartigen.

Prof. dr. mr. Hans van Meerten, bijzonder hoogleraar Internationaal Pensioenrecht aan de Universiteit Utrecht, pleit voor een geïntegreerde Europese aanpak bij de huidige pensioenproblematiek.

Met de komst van een Europese Pensioen Unie kan het veranderende Nederlandse pensioenstelsel bescherming bieden aan de Nederlandse burger die ook in een nieuw stelsel voor de oude dag een maatschappelijk acceptabele pensioenvoorziening moet kunnen opbouwen.